

5. Чабаненко М. Інтернет-видання в Україні: становлення та особливості розвитку: автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / М. В. Чабаненко ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2010. – 20 с.
6. Чабаненко М. Що відомо і що невідомо про перші українські сайти / М. В. Чабаненко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/internet/print/37855>

Самуляк О. В. Журналистика Уанета: история и развитие. Мировые тенденции ярко демонстрируют, что интернет-журналистика стала новым типом СМК, что максимально используют возможности новейших технологий. Учитывая стремительное развитие современной сетевой коммуникации в мире, возникает необходимость проанализировать украинскую интернет-журналистику как системный целостный объект. В статье отслежены периоды начала работы сайтов он-лайн-овых СМИ Украины, исследованы становление и развитие масс-медиа в Уанете, а также предложена периодизация украинской сетевой журналистики с присущими ей особенностями. Полученные результаты актуальны для формирования выводов о развитии современной украинской журналистики в целом, и ее виртуального сегмента в частности, а также дают возможность спрогнозировать тенденции и перспективы развития он-лайн-овой коммуникации.

Ключевые слова: Интернет, журналистика, Уанет.

Samulyak O. V. Uanet Journalism: History and Development. Global trends clearly indicate that online journalism is evolving and gaining increasingly large audience, it takes advantage of the latest technology. Given the rapid development of modern network communications in the world, there is a need to analyze the Ukrainian Internet journalism as a holistic system object. The article traced periods starting job sites online media in Ukraine, studied the formation and development of the mass media in Uanet and asked periods Ukrainian Network of journalism and its features. These results are relevant for forming conclusions about the development of modern Ukrainian journalism in general, and its virtual segment in particular, findings allow to predict trends and prospects online communications.

Keywords: internet, journalism, Uanet.

Адреса для листування: samulyak@mail.ru

УДК [007:304:655]:070.4

Катерина Серажим – доктор філологічних наук,
професор кафедри видавничої справи та редагування Інституту журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Робота редактора з текстом: спроба аналізу причин виникнення помилок

Статтю присвячено аналізу комунікативного простору ЗМІ на предмет порушення мовних норм. Увагу зосереджено на мовному рівні сучасної інформаційної продукції. З'ясовано типологію помилок у текстах ЗМІ та причини їх виникнення. Наголошено на умінні учасників комунікативного процесу правильно користуватися засобами рідної мови, нормами, будувати висловлювання з урахуванням умов спілкування. Відповідальність за належне мовне оформлення повідомлення поділяє разом з його автором (журналістом) і редактор ЗМК, який цю інформацію оприлюднює.

Ключові слова: авторський текст, редактор, комунікативний простір, типологія помилок, мовна норма, редагування.

Постановка наукової проблеми та її значення. Інформаційний простір повинен заповнюватися комунікативно досконалими матеріалами, що залежить від уміння учасників комунікативного процесу правильно користуватися засобами рідної мови, нормами, будувати висловлювання з урахуванням умов спілкування тощо. У засобах масової комунікації не припустиме порушення мовних норм, адже помилки у журналістських матеріалах гальмують процес адекватного сприймання інформації реципієнтом. Усе, що затримує увагу на слові, будь-яка його нечіткість, незвичність відволікають від змісту. Лише прозорість мови надає змісту змогу впливати легко, сильно, художньо. Крім того, помилки є суспільно небезпечним явищем, оскільки неодмінно

фіксуються у сфері свідомого чи підсвідомого, спричиняють формування неправильних стереотипів, заважають виробленню й закріпленню соціально прийнятих норм у соціумі.

Рівень сучасної української інформаційної продукції не відповідає ідеальній моделі поведінки ЗМК як професійного комунікатора, оскільки в друкованих матеріалах допускають численні порушення мовних норм. Однак така ситуація не дає підстав категорично звинувачувати ЗМК, адже лінгвістичний рівень їх матеріалів є показником рівня грамотності суспільства, що, як це загально визнано, не є високим, а також ситуація, в якій опинилася українська мова. Крім того, будь-яка діяльність (фізична, духовна, психічна, розумова тощо) є складним багатоаспектним процесом, динамічною системою, якій притаманні постійні трансформації, здатні спричинювати різноманітні відхилення від початкового плану (задуму, проекту тощо), а іноді й невдачі в його реалізації. Не є винятком і мовленнєва діяльність, яка також може супроводжуватися найрізноманітнішими відхиленнями від «нормального» процесу комунікації. Тому помилки є цілком природним, закономірним явищем, що неодмінно супроводжує розвиток будь-яких процесів людської діяльності, в тому числі й інформаційних.

Попри усвідомлення неминучості виникнення помилок у ЗМК, проблема функціонування ненормативних одиниць залишається для едитології (редагування та видавничої справи) відкритою і невичерпною. Важко переоцінити значення помилкознавства як важливого джерела знань для усунення аномативів.

Слово, мовлене у теле- чи радіоефірі, надруковане на шпальтах масових видань, має величезну вагу. Його вплив обумовлюється не тільки особливостями дискурсу, в контексті якого воно набуває конкретного значення, а й тим, наскільки правильно донесене воно до реципієнта. Коректність форми оприлюднення інформації – друга (після об'єктивності) базова вимога до діяльності засобів масової комунікації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Загально відомо, що досконале мовне оформлення інформаційних повідомлень зумовлює адекватне сприйняття і розуміння змісту, тобто «первинне сприйняття тексту». І справді, комунікативно повноцінним можна вважати той текст, форма якого дає змогу читачеві сприйняти зміст з першого прочитання, причому так, як це запланував автор. Ясність як основна передумова адекватності сприйняття досягається передусім точністю використання семантичних (змістовий аспект) і стилістичних (власне мовних) засобів.

Отже, можемо вести мову про точність двох типів – інформаційну (відповідність повідомлення реальним фактам, подіям, явищам) і комунікативну (доцільне вживання мовних засобів для точного сприймання реципієнтом поданої автором інформації і, відповідно, для досягнення порозуміння між учасниками комунікативного процесу). Інформаційна точність має відносний характер, оскільки комунікативна ситуація є сталою лише на певному синхронному зрізі. Комунікативна точність полягає у доборі мовних засобів, які адекватно передають думку автора.

Інформаційну точність у ЗМК забезпечують відомі їхній аудиторії терміни (політичні, економічні тощо) і специфічні для публіцистичного стилю мовні одиниці різних рівнів – слова, словосполучення, усталені моделі речень. Комунікативну точність забезпечують загально вживані слова, а також належна структура речень, абзаців і цілих текстів з урахуванням психолінгвістичних, лінгвістичних і герменевтичних вимог.

Загалом ясність є критерієм комунікативної повноцінності викладу, який можна зарахувати до естетичних ознак усіх нехудожніх стилів. Естетична цінність нехудожніх творів, як знаємо, полягає передусім у гармонії, тобто, співмірності складових, а також у логічній послідовності, стрункості, доцільному використанні мовних засобів. Це вкотре переконує, що ясність думки і ясність мови – це ті підвалини, на яких формується комунікативність викладу будь-якого тексту.

Для того, щоб текст був справді ясным, необхідно належно організовувати виклад інформації, доцільно розчленовуючи матеріал на частини, подаючи їх у логічній послідовності, пояснюючи незрозуміле і не зупиняючись на відомому, акцентуючи головне і відмежовуючи другорядне.

Аналіз сучасної української періодики, а також теле- і радіопродукції свідчить, що найпоширенішими у реальній текстотвірній діяльності порушеннями є композиційні (непропорційність композиції) і тематичні (аморфність тематичної структури) помилки. Непропорційна композиція проявляється зазвичай у невиправданих повторях інформації в межах

одного повідомлення. Композиційні помилки часто спричинені неправильною орієнтацією на рівень фонових знань (якщо автор вважає за потрібне подати відому для аудиторії інформацію, то це його право, однак така інформація не повинна «заглушувати» нових відомостей, виклад яких є його метою). Відповідальність за належне мовне оформлення повідомлення поділяє разом з його автором (журналістом) і редактор ЗМК, який цю інформацію оприлюднює.

За словами А. Мільчина, «...редактор – це переважно критик роботи автора з позицій... загальних і специфічних інтересів читача.

Редактор у креативному процесі – транслятор повідомлень. Для редактора – «ретранслятора і критика» – надзвичайно важливим, конче необхідним є знання норм сучасної української літературної мови.

Постійно дискусійним є питання про межі втручання редактора в авторський текст. Від способу вирішення цього питання залежить методика редагування. Усвідомити доцільну межу втручання – означає виокремити серед вимог до змісту і форми тексту принципів, тобто ті, які повинні бути дотримані обов'язково, і так звані факультативні, дотримання яких є бажане (для редактора як «першого реципієнта повідомлення»), але не обов'язкове (для автора).

Основним правилом редакторської праці є бережливе ставлення до авторського тексту, авторської позиції, авторського стилю. Вже цим певною мірою окреслюються і межі редакторського втручання у текст. У роботі над авторським текстом необхідно прагнути обмежитися лише тими скороченнями, замінами, вставками, яких не можна уникнути.

Водночас редактор має право вимагати від журналіста точності тексту повідомлення – без фактичних помилок (особливо на рівні даних), без порушень логіки викладу, без суперечностей. Недоліки такого плану, виявлені редактором ЗМК у процесі редакторського аналізу, краще виправляти рукою самого автора.

Редакторський аналіз тексту з позиції і автора, і читача є обов'язковим при редагуванні будь-якого повідомлення. Це насамперед пов'язано з тим, що пересічний читач має повністю розуміти інформацію, яку він отримує із ЗМК. Тому редактор повинен стежити не лише за тим, щоб інформація була викладена у повному обсязі (позиція автора), але й щоб вона легко сприймалася споживачем інформаційного продукту, який читає, бачить або чує його вперше (позиція читача).

Така подвійна вимога до редактора суттєво ускладнює його роботу, але існують певні правила, за допомогою яких це завдання стає посильним для нього.

Однією з таких сукупностей редакторських правил є методологія правки за Мільчиним, суть якої можна звести до чотирьох основних засад редакторської праці:

- 1) правити тільки після повного ознайомлення із текстом і визначення його «хвороби»;
- 2) під час правки не виходити за межі доцільного редакторського втручання в авторський твір (мінімум правок, здебільшого авторськими мовними засобами, задля збереження авторського тексту), ставлячи під сумнів власні правки;
- 3) не зосереджуватися довго на важких місцях правки, повертатися до них тільки після завершення правки всього тексту;
- 4) погоджувати всі правки з автором.

Однією з найважливіших теоретичних передумов розуміння феномену помилки є з'ясування сутності поняття «норма». Як відомо, норма, у результаті невмотивованого порушення якої виникають помилки, є досить багатоплановим явищем, зумовленим історичними, культурно-соціальними та іншими факторами. Як категоріальне поняття «норма» фігурує у центрі проблематики різних досліджень. У яких ракурсах не відбувався б розгляд питання культури мови – прикладному, навчально-педагогічному, виховному аспектах - всі вони неминуче пов'язані з феноменом норми. Проблема норми та нормативності є надзвичайно важливою і складною в редагуванні.

Будь-яке повідомлення можна передати нескінченною кількістю способів, це залежить від обраних автором у процесі текстотворчості параметрів, шаблонів, структур. Кожне суспільство накладає на повідомлення певні конвенційні обмеження (на мову, композицію, стиль тощо), та й реципієнт сприймає його найефективніше тоді, коли воно має чітко визначену одну чи кілька можливих варіантів форми, тобто особливості сприймання реципієнта також накладають на повідомлення обмеження. Завдяки дії цих обмежень із множини варіантів форми повідомлень

залишається мінімальна їх кількість, яка і є оптимальною. Такі оптимальні варіанти повідомлень вважають нормативними, з них і виокремлюють норми.

«Редакторський» підхід до класифікації помилок. Цей підхід, на нашу думку, охоплює текст у єдності всіх його структур, а також особливу увагу звертає на мову повідомлення з точки зору відповідності її правописним та етичним нормам.

Більшість авторів підручників редагування (А. Е. Мільчин, М. М. Сікорський) не пропонують детальну класифікацію помилок, задовольняючись рекомендаціями щодо виправлення найістотніших похибок у мовленні ЗМІ. Ми виділимо три групи найістотніших помилок, а саме: у фактичному матеріалі, у логічній структурі тексту та мовні помилки.

Достатньо глибоко опрацювали проблему класифікації мовних помилок Т. Г. Бондаренко, С. І. Сметаніна, А. О. Капелюшний, П. П. Куляс. Найповнішою та найлегшою для розуміння є «редакторська» типологія помилок саме А. О. Капелюшного. Вона охоплює майже всі структури тексту і є досить перспективна: автор може додавати нові типи помилок, не змінюючи підстави їх виокремлення (структурний поділ тексту).

П. П. Куляс у своїй типології орієнтується більше на формальний рівень вираження думки (на слова та зв'язки між ними), але глибина опрацювання мовних помилок дає підстави віднести його типологію до «редакторської», незважаючи на те, що відсутній зокрема тип фактичних помилок.

На нашу думку, типовими фактичними помилками є: перенасичення тексту фактичним матеріалом; брак фактичного матеріалу в аналітичних творах, внаслідок чого журналіст робить висновки, не підкріплені фактами; добір фактичного матеріалу відповідно до наперед заданої схеми, відкидання фактів, які не відповідають цій схемі; незнання всієї повноти фактів, через що автор доходить хибних висновків; тенденційний підхід до оцінювання фактів тощо.

Фактичні помилки найчастіше пов'язані з недостатньою обізнаністю з фактами автора та редактора тексту і є «найнебезпечнішими», бо здатні закріпити у свідомості реципієнта неістинні факти як правильні.

Психологічні помилки виникають через неврахування особливостей сприймання реципієнта (специфічне відновлювання опущених членів речення, промовляння подумки із певною інтонацією тексту, що читається) та співрозмовника під час інтерв'ювання (нетактовність журналіста, принижування ним інтерв'юваного тощо).

Композиційні помилки (занадто затягнутий вступ, неправильні посилання на елементи тексту, недоречно вибрана композиція) утруднюють розуміння тексту в цілому, особливо якщо реципієнт не надто добре обізнаний із предметом мовлення друкованого матеріалу, теле- і радіопередачі.

Мовленневостилістичні помилки розподіляємо на власне мовленнєві, росіянізми (через їхню надзвичайну поширеність варто виокремити в окрему категорію), помилки у побудові речення, граматичні, орфографічні, пунктуаційні, помилки, пов'язані з «боротьбою правописів» та помилки під час перекладання, транскрибування, транслітерування або написання іншомовних слів мовою оригіналу.

Усі ці помилки виникають через недостатню обізнаність автора (редактора) з правилами нормативної української мови, незнання точного значення слів, бідність словникового запасу, застосування норм російської мови до української, не надто старанного перекладання іншомовного тексту, а також через неухважність оператора комп'ютерного складання.

Найбільше помилок виникає під час перекладу текстів з російської мови (йдеться про росіянізми, міжмовні омоніми, неточне відтворення російських фразеологізмів, неспроможність використати багатства рідної мови тощо). Журналісти двомовних видань користуються електронними перекладачами, не звертаючись ані до російсько-українського словника, ані до словника синонімів, тому їх повідомлення перенасичені властивими російській мові конструкціями речень.

Сучасні ЗМК надто захоплюються використанням іншомовних слів, які мають українські відповідники.

Висновки. Головною причиною значної кількості помилок у матеріалах друкованих періодичних видань, а також у повідомленнях, які транслюються по радіо, звучать з екрана телевізора, є відсутність фактора «свіжого погляду» на текст. Літературний редактор, який працює у редакції, фактично виконує роботу перекладача, коректора, власне літературного редактора. Тому

звинувачувати його у допущенні мовних помилок не цілком виправдано. Праця над формою повідомлення має бути чітко розподілена між перекладачем (якщо він потрібний), коректором та літературним редактором, який відповідає за адаптацію тексту до потреб читача (глядача, слухача). Без цього навряд чи можливо досягти високої літературної якості текстів у ЗМК.

Основними для журналіста здавна вважають літературні здібності. Ставлення аудиторії до тексту, а відповідно, й до того ЗМК, що його оприлюднює, великою мірою зумовлено мовною культурою кореспондента. Мова і стиль автора, вміння викласти свою думку та розкрити позицію іншого, здатність точно і яскраво розповісти про подію, передати факт, оцінити і пояснити його – найважливіші складові професії, оскільки досконале володіння словом для журналіста є обов'язковим. Особливо нині, коли в наше мовлення вторгається потік іншомовної лексики, воно засмічується сленговими та інвективними елементами, що дає підстави мовознавцям стверджувати про феномен «анти-грамотності».

Вирішальним чинником генерування типових помилок у сучасних українських ЗМК є, безперечно, пасивний вплив російської мови. Журналіст думає російською, перекладає й пише українською. У результаті виходить дещо середнє між цими двома мовами. Можливий й інший варіант: текст пишеться російською, перекладається комп'ютерною програмою і трохи коректується – без належного врахування національної специфіки мови.

Література

1. Іванченко Р. Г. Літературне редагування / Р. Г. Іванченко. – К. : Вища школа, 1983. – 247 с.
2. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови: Структура наукового тексту / А. П. Коваль. – К. : Вид-во КДУ, 1970. – 307 с.
3. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – 3-тє вид. – К. : Вид-во КДУ «Вища школа», 1987. – 350 с.
4. Мильчин А. Э. Методика редактирования текста / А. Э. Мильчин. – М., 2005. – 524 с.
5. Мучник Б. С. Человек и текст: Основы культуры письменной речи / Б. С. Мучник. – М., 1985. – 252 с.
6. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект) / Н. Ф. Непийвода. – К., 1997. – 303 с.
7. Різун В. В. Моделювання і технологія редакторських систем / В. В. Різун. – К., 1995. – 200 с.
8. Різун В. В. Літературне редагування : підручник / В. В. Різун.. – К.: Либідь, 1996. – 240 с.
9. Серажим К. С. Текстові моделі навчального викладу / К. С. Серажим // Слово і суспільство: зб. наук, праць. – К. : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2000. – Ч. I. – С. 100–105.
10. Серажим К. С. Психологія запам'ятовування журналістського тексту / К. С. Серажим // Вісник Київського університету. – К., 1997. – Вип. 5. – С. 59–66. (Журналістика).
11. Серажим К. С. Специфіка сприйняття і розуміння журналістського тексту / К. С. Серажим // Редакційно-видавнича справа: досвід, проблеми, майбутнє. – К. : РВЦ «Київський університет», 1997. – С. 94–111.

Серажим Е. С. Работа редактора с текстом: попытка анализа причин возникновения ошибок. Стаття посвящена аналізу комунікативного простору СМІ на предмет порушення мовних норм. Увага зосереджена на мовному рівні сучасної інформаційної продукції. Вияснена типологія помилок в текстах СМІ і причини їх виникнення. Зазначено вміння учасників комунікативного процесу правильно користуватися засобами рідної мови, нормами, будувати висказування з урахуванням умов спілкування. Відповідальність за належне мовне оформлення повідомлення ділять разом з його автором (журналістом) і редактор ЗМК, який цю інформацію обнародував.

Ключевые слова: авторський текст, редактор, комунікативне простір, типологія помилок, мовна норма, редакування.

Serazhim K. S. Work of Editor is With Text: Attempt of Analysis of Reasons of Origin of Errors. The article is devoted the analysis of communicative space of MASS-MEDIA for the purpose violation of linguistic norms. Attention concentrated at linguistic level of modern informative products. Tipologiyu of errors is found out in texts of MASS-MEDIA and reason of their origin. It is marked ability of participants of communicative process correctly to use facilities of the mother tongue, norms, to build an utterance taking into account the terms of intercourse. For a due linguistic registration of report divides responsibility together with his author (by a journalist) and editor ZMK, which promulgates this information.

Keywords: author phototypograph editor, communicative space, tipologiya of errors, linguistic norm, editing.

Адреса для листування: vserazh@ukr.net